

L'altra guerra de Colòmbia

Les víctimes de la violència militar i paramilitar a Colòmbia superen amb escreix les causades per la guerrilla, però per a l'estratègia política del president Uribe és fonamental d'amagar-les. No obstant això, enmig del soroll de guerra que recorre les fronteres amb Veneçuela i l'Equador, la seua veu es fa sentir.

Nít del 20 de febrer del 2008. En una clariana de la selva, a la regió de l'Urabá, al nord-oest de Colòmbia, un grup de persones s'estiren a terra per contemplar l'eclipsi de lluna, en una coincidència astronòmica que trigarà molts anys a repetir-se. Podria tractar-se d'un grup excèntric d'aficionats a l'astronomia, però en realitat la força que els hi ha duts, després de més de nou hores de camí a peu per muntanyes i riberes plenes de fang i vegetació atapeïda, no té res a veure amb els astres: són allà perquè l'endemà commemoraran els tres anys de la matança als assentaments de Mulatos i La Resbalosa, que costà la vida a vuit camperols de dues famílies, tres dels quals eren xiquets d'11 anys, 5 i 2, que aparegueren amb els cossos esquarterats i mig colgats. Entre les víctimes, hi havia també el líder rural Luis Eduardo Guerra, un home decisiu en la implantació a Colòmbia de les anomenades comunitats de pau.

Tota la culpa a les FARC. La matança tingué prompte una transcendència internacional, perquè Mulatos i La Resbalosa formen part de la comunitat de pau de San José de Apartadó, un assentament camperol que des de l'any 1996 malda per mantenir-se neutral en el conflicte armat que viu Colòmbia i que ha fet de la connexió permanent amb organitzacions i institucions internacionals un element fonamental d'una estratègia que al país del president Uribe resulta

molt més que arriscada. La reacció oficial tampoc no va trigar a arribar. La versió governamental presentava la matança com un cas més de l'acció insurgent de les Forces Armades Revolucionàries de Colòmbia, les FARC, el principal grup guerriller en actiu al país i que per a la política de *seguretat democràtica* decretada pel president és l'únic culpable de la violència que sacseja Colòmbia. Però la comunitat de camperols ofería una versió ben diferent dels fets. Per al pare jesuïta Javier Giraldo, rector de la comunitat, "des del primer moment, tots els indicis i els testimonis apuntaven a l'exèrcit, que, juntament amb els paramilitars, són els principals causants dels crims a la regió". Les paraules del capellà i de la resta de veus de la comunitat no van caure gens bé a les instàncies del govern que, una vegada més, va acusar la comunitat de col·laborar amb els guerrillers. Col·laboradors i víctimes? Malgrat la lentitud de la justícia colombiana, a final de l'any passat un fiscal de la unitat de drets humans va inculpar oficialment el capità Guillermo Armando Gordillo Sánchez com a coautor de la matança, juntament amb elements paramilitars: la versió inversemblant del govern es desmuntava.

Un conflicte amagat. Amb l'excusa de preparar la població civil contra la violència dels nombrosos grups guerrillers que aleshores actuaven a Colòmbia, a partir de l'any 1965 començaren a créixer al país els

anomenats *grups d'autodefensa*, unitats paramilitars que actuaven en col·laboració amb l'exèrcit i la policia, però que esquivaven qualsevol mena de control públic. Els paramilitars crearen, especialment a les regions rurals del país, una xarxa de control social prou eficaç, i podien cometre les accions amb una total impunitat, perquè, en teoria, col·laboraven a netejar de guerrillers les seues zones d'actuació. La realitat és que, amb l'acció dels paramilitars, les organitzacions socials i sindicals d'esquerreres, com ara la Unió Patriòtica, van ser totalment exterminades durant els decennis dels anys 80 i 90, i els moviments insurgents es van reactivar militarment, abandonada qualsevol possibilitat de negociació política. "El paramilitarisme i la parapolítica consegüent —afirma Jairo Ra-

La presència de cosos de policia fortament armats és constant a la rodalia de la comunitat de pau. Davant una delegació internacional, el tinent Gómez (a l'esquerra) i l'oficial Benegas expliquen la política de captació de cooperants voluntaris.

A sota: L'estratègia de guerra permanent ha dut a la pobresa una bona part de la població colombiana. Luz Marina i el seu grup: Els líders de la comunitat de pau han estat sistemàticament encaixats i molts han estat assassinats.

ment hi ha més de quaranta grups de paramilitars actius al país i seixanta dels parlamentaris que donen suport al president Álvaro Uribe han tingut relació amb els paramilitars. I només hi ha hagut un judici contra paramilitars aquests darrers cinc anys...”

Sota l'amenaça de les 'àguiles negres'.

Que els paramilitars encara són actius és un fet que ratifiquen els membres la comunitat de San José de Apartadó. De fet, la marxa a Mulatos no té per objectiu únic que no s'oblidi la matança del 2005 i el càstig als seus responsables, sinó també acompanyar les famílies que, després de molts anys d'exili, s'han decidit a tornar. Per a fer-ho, la comunitat ha mobilitzat la seua xarxa de suport internacional i, a més d'aconseguir una bona presència de voluntaris de diverses ONG, hi ha també regidors d'ajuntaments europeus que formen part d'una delegació que mirarà protegir els camperols. Edward, un dels representants de la comunitat, explica la utilitat de la delegació: “No fa gaires dies que van veure per ací membres del grup anomenat Àguiles Negres, una formació paramilitar en actiu. La presència internacional pot fer que desistesquen d'atacar.”

El dia 21, els retornats a la Resbalosa, a tres hores de camí des de Mulatos —a peu o amb mula—, celebraren una petita cerimònia en homenatge a les víctimes i visitaren les instal-

mírez, secretari del comitè permanent per a la defensa dels drets humans—han creat un règim de terror amb aparença democràtica, responsable de més d'11.000 desapareguts i de tota mena de matances contra comunitats camperoles i indígenes. El conflicte que s'amaga darrere totes aquestes morts i els 4 milions de desplaçats forçats que hi ha hagut és el de la propietat de la terra. El 85% de les terres són a les mans de només un 1,5% de propietaris, i moltes d'aquestes propietats s'han aconseguit precisament gràcies al conflicte, després d'obligar els camperols a fugir o de matar-los.” L'any 2005 el govern d'Uribe va crear la llei de Justícia i Pau que intentava reinserir els paramilitars. Però per a Jairo Ramírez “la llei és un fracàs, un intent de maquillar la realitat. Actual-

Què és una comunitat de pau?

Les comunitats de pau són espais comunals on els camperols s'han compromès a no ajudar ni informar cap dels grups en conflicte —i això inclou també l'exèrcit i la policia— i a no permetre sota cap excusa la presència d'armes ni elements armats al seu territori. S'emparen en el dret internacional de ser neutrals en moments de conflicte i, a més, tenen normes internes, com ara la decisió de practicar una economia de producció comunitària o de no consumir alcohol. Actualment n'hi ha 21 a tot el país.

“El president és una persona molt propera als paramilitars”

Javier Giraldo, rector de la comunitat de pau de San José de Apartadó

—Com veieu el procés de desmobilització dels paramilitars?

—En l'àmbit nacional, hi ha un reciclatge del paramilitarisme. El procés de desmobilització és fals. De fet, el que hi ha és una legalització del paramilitarisme, i l'estratègia no ha canviat, és la mateixa: sotmetre tota la població de la regió al control dels paramilitars i l'exèrcit i, en l'àmbit econòmic, al control de les empreses multinacionals.

—Des de l'exterior sembla que el principal problema de Colòmbia són les FARC.

—El president és una persona molt propera als paramilitars i les seues tesis polítiques consisteixen a vincular la major part de la població civil a la guerra per diversos mètodes, com ara la xarxa d'informants o de cooperants. Es tracta de fer un país completament controlat i militaritzat en què el govern no tinga oposició. En aquesta estratègia és clau mostrar a l'exterior que la guerrilla és l'únic enemic del país.

—Hi ha cap component econòmic en la repressió del govern cap a les comunitats de pau?

—És clar, les comunitats de pau proposen l'economia solidària i un rebuig del model transnacional d'explotació dels recursos naturals, amb experiències de sobirania alimentària. I tot això va contra el projecte econòmic del govern, que consisteix lliurar el país al capital multinacional. Per això les ataca tant, tot i que ser petites, perquè encara que tinguen una importància econòmica escassa, la importància ideològica a l'hora de demostrar que hi ha un altre camí és molt gran.

lacions de l'escola abandonada que esperen tornar a engegar prompte. Als murs i a la pissarra hi ha diverses pintades obscenes i amenaçadores escrites en un castellà pèssim, adreçades als guerrillers de les “FAR” (sic) i signades pels militars. Julio, que té 31 anys i dos fills, coixeja mentre recorre el camp envaït de canya que feia de

pati d'esbarjo: “A mi em tirotejaren el 2001. Ni vaig poder veure qui era. Com vaig poder, vaig escapar-me amb la meua família a Medellín. Ara tornem però encara tenim molta por”. No és l'únic. A la nit, a l'assemblea que aplega sota la pluja els representants dels diversos assentaments, els testimonis es repeteixen. Fa dies que Luz

Marina va veure uns elements armats no identificats a la zona de Mulatos Alto. Miguel, que ve de La Esperanza, unes quantes hores riu avall, conta que fa només quinze dies un jove va ser retingut pels paramilitars, que l'acusaren de col·laborar amb la guerrilla.

La importància dels ‘col·laboradors’.

La col·laboració amb la guerrilla és la principal acusació del govern envers les comunitats de pau, tot i que entre els seus membres també hi ha hagut víctimes de les FARC: “La meua germana —comenta el jove Renato— la mataren els insurgents a la vora del riu; també ells ens acusen de col·laborar amb els paramilitars perquè ens neguem a donar-los informació; tampoc no volen acceptar la neutralitat.” “L'exèrcit està obsessionat a convertir tots els ciutadans en delators —afirma Gloria Cuartas, ex-alcaldeessa de San José de Apartadó i membre de l'executiva del Pol Democràtic, la coalició de centre-esquerra que uneix la principal oposició a Uribe—; el govern necessita reforçar l'estratègia del paramilitarisme per controlar totalment la població i poder servir d'executor dels plans sud-americans dels EUA que ara tenen en Colòmbia un aliat fonamental en la seua posició contra Veneçuela i l'Equador. El paramilitarisme és necessari per a evitar qualsevol moviment social emergent que pugui modificar la posició internacional de Colòmbia, i més ara que els nord-americans volen usar el país com a força de xoc contra Chávez.”

Poc dies després, davant una comissió internacional, el tinent Gómez, responsable de la policia de Nueva Antioquia —una localitat també del departament d'Urabá—, explicava l'aparent voluntarietat del procés de recaptació de cooperants. “Nosaltres —comenta— no forcem ningú. Anem per les cases i demanem si volen col·laborar amb la policia, dir-nos si veuen moviments estranys, per exemple, perquè ací hi ha moviments de la guerrilla. I la cosa va bé. En aquest carrer [d'uns cent metres] ja tenim uns quants cooperants”. Juan Carlos Banezas, oficial d'operacions del batalló Velez, que opera a la mateixa zona, reconeix que la reinserció dels membres

La comunitat de pau de San Joaé s'ha convertit en un referent internacional i una prova dels crims d'estat comesos pel govern d'Uribe. Gloria Cuartas, que va ser alcaldessa de San José de Apartadó, vincula clarament el paramilitarisme amb l'estratègia internacional d'Uribe. La zona de Mulatos ha quedat totalment destruïda i ara la comunitat haurà de refer-la en unes condicions molt dures.

de l'autodefensa no ha funcionat i que molts s'han rearmat i ara col·laboren amb grups de narcotraficants. "Però no són paramilitars –assegura–; pertanyen al *Bancrim*, bandes de criminals, com la de Don Mario, que controla el corredor de la droga a la zona cap al golf i, és clar, mai no col·laboren amb l'exèrcit. Per a nosaltres són com la guerrilla. Els delinqüents els ofereixen diners i ells s'estimen més unir-s'hi que no reinserir-se al camp." Amb el discurs ben après davant la delegació estrangera, l'oficial Banegas, que pertany a la brigada XVII, de la qual formaven part els acusats dels crims de Mulatos i La Resbalosa, es mostra disposat a col·laborar en la pau. I sentència: "En aquesta guerra sense fre que vivim, el camperol es troba entre l'espasa i la paret." Banegas ratifica que farà per manera que la seua tropa no entre a la comunitat de pau, però aclareix: "A Colòmbia no hi ha cap terreny vedat a l'exèrcit."

Amb un pressupost que acapara el 6,5% del PIB (als EUA és del 4%, i inclou les despeses de la guerra de l'Iraq) l'exèrcit colombià, omnipresent a tot arreu, s'ha convertit en una peça fonamental de l'estructura social i econòmica del país. Però els seus membres arrosseguen diverses condemnes de la Cort de Justícia Interamericana i, a parer dels moviments pels drets humans de Colòmbia, gau-

deixen d'una gran impunitat. El dia 6 de març, alguns membres de la comunitat de San José recordaven a Bogotà els seus morts, a la marxa per les víctimes de la violència d'estat, convocada per les organitzacions humanitàries. Sense el suport publicitari que havia tingut la manifestació del 4 de febrer contra els guerrillers –animada, entre més, pels diaris dels grups espanyols PRISA i Planeta, convertits en els principals aliats mediàtics d'Uribe–,

la manifestació concentrà milers de ciutadans que durant més de quatre hores circularen pel centre de Bogotà i per algunes altres grans ciutats de Colòmbia. El crit dels manifestants era el crit de les víctimes de l'altra guerra que assola el país, eclipsades per una opinió pública que poques vegades recorda els més febles.

Jordi Sebastià
San José de Apartadó (Colòmbia)